

*Samenvatting van: Janine Plaisier, Jenneke van Ditzhuijzen & Daphne Wiersema (2011).
Procesevaluatie van de Aggression Regulation Training op Nederlandse scholen. Amsterdam:
Impact R&D (www.mpct.eu). ISBN-nummer: 978-90-79262-01-4*

Doel van de pilot

Op initiatief van het ministerie van Veiligheid en Justitie is de in Amerika ontwikkelde Aggression Regulation Training (ART) op kleine schaal getest op Nederlandse scholen. Het doel daarvan is het tegengaan van agressief gedrag in een vroeg stadium en het reduceren van geweldscriminaliteit. In dit rapport wordt verslag gedaan van de procesevaluatie van de pilotfase. De uitvoering van de ART werd onderzocht op negen scholen in drie steden, door middel van interviews met leerlingen, ouders, docenten, directeuren en projectleiders, (online) vragenlijsten en observaties. De hoofdvragen van de procesevaluatie luiden: Wordt de ART in de pilotfase uitgevoerd zoals beschreven in de handleidingen van de interventie? Welke aanpassingen zijn nodig? Deze vragen zijn uitgesplitst in subvragen in drie onderdelen: 1) uitvoering, 2) draagvlak en 3) benodigde aanpassingen en lessen voor implementatie.

De ART is een training die is gericht op het verminderen van gewelddadig gedrag. Het is een cognitief-gedragstherapeutische groepstraining, die is gericht op drie factoren: Sociale Vaardigheden, Boosheidscontrole en Moreel Redeneren. De opzet was om de ART te geven door twee trainers die daarvoor een driedaagse opleiding hebben gevolgd, aan groepen middelbare schoolleerlingen. De selectie zou gedaan worden met behulp van daartoe geselecteerde selectie-instrumenten. De training zou bestaan uit dertig bijeenkomsten, drie maal per week. In de loop van het onderzoek is dit in overleg met de Amerikaanse Goldsteinorganisatie gewijzigd naar minimaal vierentwintig bijeenkomsten, twee of drie maal per week.

De onderzochte scholen, trainers en leerlingen

De onderzochte scholen waren acht VMBO-scholen en één MBO-school. Omdat minder scholen meededen dan verwacht en omdat bepaalde schooltypes überhaupt niet meededen was random selectie niet mogelijk. Vanwege het kleine aantal scholen is het niet mogelijk om statistisch betrouwbare uitspraken te doen over verschillen tussen steden, scholen, groepen of trainers.

De training werd gegeven door achttien trainers, waarvan dertien docenten. Niet alle trainers achtten zich voldoende ervaren om met de groepen met relatief zware problematiek te werken. De trainers zijn positief over de opleiding en complimenteuz over de opleiders. Wel zouden docenten extra oefentijd willen hebben en meer tips over het omgaan met een groep moeilijke leerlingen.

In totaal zijn 50 leerlingen, waarvan 64% jongens, gestart met de ART. Op één school werd de hele groep met zes leerlingen stopgezet. Op de overige acht scholen vielen zeven leerlingen uit. De uitval van de totale groep is daarmee 26%. Rekenen we alleen de uitval op de scholen die de training afronden, dan betrof de uitval zeven van de 44 leerlingen (16%). Verklaringen voor uitval lijken op grond van de interviews met leerlingen, trainers en directeuren vooral

knelpunten in de selectieprocedure te zijn, waardoor leerlingen met een gebrek aan motivatie en een te zware problematiek werden toegelaten.

De uitvoering

De pilot met de ART is moeizaam gestart. Door de druk die is gelegd op een snelle start van de pilot werd onvoldoende tijd genomen voor goede voorbereiding. Hierdoor kwamen scholen die zich opgaven om mee te doen voor verrassingen te staan en haakte een deel van hen ook weer snel af. Doordat het project te snel op gang kwam, er onvoldoende ervaring bij betrokken partijen was, en er bovendien communicatieproblemen en wisselingen in projectleiding waren, werd de beginfase van project gekenmerkt door onduidelijkheden en wijzigingen. Dit was vooral zichtbaar bij de scholen die in de eerste fase (winter 2009/2010: twee scholen) van het onderzoek deelnamen. In de tweede fase van het onderzoek (winter 2010/2011: zeven scholen) waren de kinderziekten grotendeels weggenomen en was het voor de scholen veel duidelijker waar zij aan begonnen. Voorlichtingsmateriaal en contracten die werden ontwikkeld door de nieuwe projectleiding (Halt-Kennemerland) hebben onduidelijkheden voorkomen bij de scholen in de tweede fase. Toch kwamen ook in de tweede fase een aantal structurele knelpunten naar voren. Met instemming van de projectleiding zijn wijzigingen doorgevoerd (ook in de tweede fase), waardoor de uitvoering van de training niet meer geheel volgens de oorspronkelijke bedoelingen werd uitgevoerd. Dit betreft ten eerste de *selectieprocedure*. Aggressie van de leerlingen zou gemeten moeten worden met behulp van selectie-instrumenten. Deze instrumenten zijn niet altijd gebruikt. In de loop der tijd zijn de instrumenten vervangen (tijdens de eerste fase) en uiteindelijk (tijdens de tweede fase) geheel vervallen. Omdat de selectie-instrumenten onvoldoende (goed) zijn gebruikt kan niet met zekerheid gesteld worden of de beoogde groep leerlingen is geselecteerd. De onzorgvuldige selectie lijkt te hebben bijgedragen aan een aantal problemen, zoals uitval van leerlingen, het voortijdig afbreken van een hele groep; verstoring van de lessen en een bemoeilijkte uitvoering van de training (doordat leerlingen met een te laag IQ deelnamen). De tweede wijziging die de projectleiding aanbracht (in de eerste fase) betrof de minimale *tijdsduur* van de training. Doordat de training lastig was in te roosteren binnen de schooltijden werd de tijdsduur door de projectleiding verkort. Als gekeken wordt naar de oorspronkelijke bedoeling dan blijkt dat daar niet aan is vastgehouden (twee van de acht scholen voerden dertig sessies uit). Als echter gekeken wordt naar de bijgestelde richtlijn blijkt dat het bijgestelde doel (minimaal 24 lesuren) door vijf van de acht scholen behaald is, twee scholen deden minder sessies maar hielden wel langere sessies, waardoor het totaal aantal minuten wel overeenkwam met 24 lesuren. De scholen hebben, op één school na, de instructies die zij kregen in hun opleiding of van hun coaches met betrekking tot tijdsinvestering aangehouden.

Naast het feit dat een aantal wijzigingen werd doorgevoerd met instemming van de projectleiding, bleek uit het onderzoek ook dat de trainers op eigen initiatief enigszins van de handleiding afweken. Het meest opvallend was dat huiswerk weinig besproken lijkt te worden en dat inhoudelijk contact met ouders beperkter was dan beoogd. Ook werd geconstateerd dat de competenties van de trainers redelijk waren maar dat de kwaliteit van uitvoering wel verbeterd kan worden.

Het draagvlak

Het draagvlak voor de training is groot bij de onderzochte scholen. De docenten en directeuren geven aan dat zij de training goed opgezet vinden en zij zien baat bij de training. Het is echter niet zeker of alle scholen op de langere termijn, ook nadat zij hier geen subsidie meer voor ontvangen, zullen doorgaan met de training. Leerlingen zijn over het algemeen in het begin niet erg enthousiast maar een deel wordt gaandeweg positiever; ouders zijn positief (voor zover dit te zeggen is op basis van de beperkte data die van ouders beschikbaar is), hoewel zij weinig weten over de inhoud.

Aanpassingen en lessen voor implementatie

Uit de procesevaluatie blijkt dat het opzetten van dit project onder te grote tijdsdruk is gebeurd en de procedures in de loop der tijd zijn gewijzigd. De daadwerkelijke behoefte onder scholen aan een dergelijke intensieve training was niet duidelijk, en evenmin was voldoende nagegaan of de scholen in staat waren om aan de randvoorwaarden voor uitvoering te voldoen. Dit heeft tot problemen geleid. In grote lijnen blijkt dat de ART wordt uitgevoerd zoals door de projectleiding is voorgeschreven, maar de projectleiding heeft wel wijzigingen aangebracht in de voorschriften voor de scholen (ten opzichte van de door het NJI voorlopig erkende ART-training). Een behoorlijk aantal kinderziektes van de opstartfase is in de eerste fase van het onderzoek geconstateerd.

Het is belangrijk dat problemen in de opstartfase niet verward worden met structurele problemen in de uitvoering, aangezien sommige inmiddels voor een groot deel zijn opgelost. Het is mogelijk dat men dan ten onrechte het kind met het badwater weggooit. Het lijkt de moeite waard om voldoende aandacht en tijd beschikbaar te stellen om goede uitvoering van deze veelbelovende interventie mogelijk te maken. In de tweede fase van het onderzoek, toen meer tijd voor en aandacht was gegeven aan de communicatie met de scholen en voorbereiding op de training, bleek het proces aanzienlijk beter te verlopen. Desalniettemin is aandacht nodig voor de knelpunten die ook in de tweede fase naar voren kwamen. Er kan op dit moment echter geen exact zicht verkregen worden op risico's van de knelpunten voor de effecten van de training, aangezien de effectiviteit van de ART in deze vorm (op Nederlandse scholen) nog niet is aangetoond en de wijzigingen dus niet per definitie tot een verarming van het programma hoeven leiden. Wel lijkt een aantal keuzes voor wijzigingen in de opzet en uitvoering te snel en om praktische redenen te zijn doorgevoerd, zonder dat daarbij de mogelijke schade voor de programma-integriteit in ogenschouw genomen werd. Om de risico's op verminderde effectiviteit te verkleinen lijkt het raadzaam om 1) duidelijker te beschrijven welke onderdelen van de training essentieel zijn of gewijzigd mogen worden, 2) onderzocht wordt welke van de inmiddels ingevoerde wijzigingen een positief dan wel negatieve invloed op de effectiviteit hebben, 3) een goed en uitvoerbaar instrument voor selectie van leerlingen wordt gezocht of ontwikkeld en 4) de selectie en coaching van trainers verder ontwikkeld wordt.